

Hulpverlening, een zaak van goed genoeg?

Namens de werkgroep Overleg jonge kind

Limburgs netwerk geestelijke gezondheid voor kinderen en jongeren

H1. Inleiding

‘Er is heel weinig niets, als je goed genoeg kijkt.

Er is heel weinig niets, als je lang genoeg blijft.’

Uit: Oever van Ludwig Volbeda

De afgelopen jaren hebben we meer dan ooit ingezet op het verbeteren van de hulpverlening aan jonge gezinnen. Hoewel we vooruitgang boeken in de signalering en aanpak van problemen, maken we ons zorgen over de situatie in Limburg. Er is een groeiend aantal aanmeldingen en vragen rond uithuisplaatsingen, waarbij de nuance tussen bezorgdheid en ernstige verontrusting dreigt te verdwijnen.¹ De kwetsbaarheid van jonge kinderen zorgt bij volwassenen voor een grotere vrees om niet op tijd en op de juiste manier te reageren. De druk op het (residentieel?) hulpaanbod is aanzienlijk. Heel jonge kinderen vinden moeilijk passende pleeggezinnen, terwijl de leefgroepen overbelast zijn. Kinderen verblijven er te lang zonder perspectief en het gebrek aan individuele aandacht vormt een ernstige bedreiging voor hun ontwikkeling.

Deze ontwikkelingen dwingen ons om de huidige hulpverlening te evalueren. Hoe kunnen we ervoor zorgen dat deze kinderen en hun ouders voldoende goede ondersteuning krijgen, zonder dat uithuisplaatsing daarbij de eerste optie is? Een interdisciplinaire groep hulpverleners uit verschillende domeinen van de jeugdhulpverlening aan jonge kinderen heeft zich verdiept in deze vraag en pleit voor een ‘goed genoeg’ hulpverleningshouding. Net zoals ouders streven naar ‘goed genoeg’ ouderschap, moeten ook wij als professionals tevreden zijn met het bieden van voldoende passende zorg. Door intensieve samenwerking met ouders en het vinden van oplossingen binnen het gezin en het netwerk, kunnen we in bepaalde situaties uithuisplaatsing voorkomen. Het zoveel mogelijk aanhouden van een mentaliserende houding draagt hieraan bij.

In een reeks intensieve gesprekssessies onder leiding van een procesondersteuner hebben we levendige discussies gevoerd en waardevolle inzichten verzameld. Door elkaars perspectieven te onderzoeken en kritisch naar elkaar te luisteren, hebben we een gemeenschappelijk kader ontwikkeld. De input vanuit het Overleg Jonge Kind is hierbij altijd een belangrijke inspiratiebron geweest.

De kernvragen van de bijeenkomsten waren telkens:

- Wat houdt ‘goed genoeg’ hulpverlening in bij het nemen van beslissingen in verontrustende situaties?
- Hoe kan een reflectieve, mentaliserende houding bijdragen aan deze beslissingen, in het bijzonder bij zeer jonge kinderen en hun ouders?

In deze context is ‘goed genoeg’ geen strikte norm, maar een nuttig uitgangspunt dat juist ruimte biedt voor plasticiteit, nuance, verbetering en samenwerking. Deze houding is nodig om ingewikkelde problemen met een rauw kantje beter te doorgronden, valkuilen zoals machteloosheid of parallelprocessen te vermijden en het werkplezier bij professionals te bevorderen.

¹ Uit de cijfers van Opgroeien blijkt dat bij de ondersteuningscentra jeugdzorg het aantal nieuwe aanmeldingen in 2024 in vergelijking met 2022 met 9,6% toenam, tot 5.743 meldingen. De grootste stijgingen zijn te zien in de leeftijdscategorieën van 0 tot 2 jaar (+14,6%) en van 3 tot 5 jaar (+19,8%). Van de 3.513 nieuwe zaken bij de jeugdrechtbank was de stijging in de groep 0-2 jaar 13,6%. Deze cijfers wijzen erop dat er stijgende vraag is naar een maatregel of opstart hulp al vanaf de vroege kinderjaren. Ook in Limburg kennen we dezelfde tendens.

Deze tekst biedt een samenvatting en een overzicht van de belangrijkste bevindingen van onze samenkomsten en schetst de implicaties voor de toekomstige praktijk in Limburg en willen we vooral:

1. Een debat op gang brengen over wat 'goed genoeg' hulpverlening inhoudt.
2. Een visie ontwikkelen die richting geeft aan ons handelen in complexe situaties.
3. Concrete actiepunten en aanbevelingen formuleren voor alle betrokken organisaties.
4. Samenwerking binnen het netwerk in Limburg versterken en verbeteren.

Deze tekst vormt geen blauwdruk, maar is een oproep om samen na te denken, te leren en ons verder te ontwikkelen. Net zoals kinderen en ouderschap zich stap voor stap ontwikkelen, blijven ook wij als hulpverleners in onze houding en inzichten veranderen. We hopen dat onze inzichten waardevol zijn voor de lezer in hun dagelijkse werk. Dit is geen pleidooi om uithuisplaatsingen koste wat kost te vermijden, maar om eerst zorgvuldig af te wegen of er alternatieven zijn voordat we dergelijke ingrijpende beslissingen bij erg jonge kinderen nemen.

2. Situering: een groeiende aandacht voor hulpverlening voor de allerkleinsten en hun ouders

‘De moed om te beslissen’ in de praktijk van verregaande verontrusting was 10 jaar geleden een belangrijk thema. We publiceerden in 2015 een Limburgs addendum op de tekst van Professor Femmie Juffer over “Beslissen over kinderen in problematische opvoedingssituaties”.² Nadien volgde hierover een debatlunch. Er kwam aandacht voor het beschermen van de gehechtheidsrelaties van jonge kinderen bij het nemen van beslissingen. In de samenleving en de brede hulpverlening staan gezinnen met erg jonge kinderen tegenwoordig hoog op de agenda. Het uitgangspunt oogt simpel: het verhaal van de eerste levensjaren (1000 kritische dagen) en dat van Vroege Negatieve Levenservaringen (ACES) zijn belangrijk voor de ontwikkelingskansen van jonge kinderen en hun verdere levensloop. Inzetten op de vroege ontwikkeling vermijdt toekomstige problemen én verlaagt maatschappelijke kosten. De inzichten uit Infant Mental Health, gehechtheids- en traumatheorie zijn hierbij uiterst waardevol. Ze benadrukken het belang van een sterke preventieve strategie bij zorgwekkende opvoedsituaties en ontwikkelingstrauma en wijzen ook op de noodzaak van continuïteit en stabiliteit in de jeugdzorg om ingrijpende relationele breuken in gezinnen te vermijden. Tijdens de voorbije bestuursperiodes vertaalde deze visie zich in de brede jeugdhulp en het opvoeding ondersteunende landschap. Concepten en pilootprojecten zoals ‘Vroeg en Nabij’, ‘Infant Mental Health’, ‘Perinatale Coaching’, ‘Inspiratienota OverHoop’, de uitrol van perinatale netwerken en de peri-mentale zorgpaden gekoppeld aan materniteit en geestelijke gezondheidszorg en de Kind-reflex ontwikkelden zich zichtbaar in de sector. Vanuit die verhoogde aandacht zijn er ook nieuwe instanties/initiatieven opgericht om zo vroeg mogelijk te kunnen ingrijpen indien nodig. Zeker omdat deze jongste doelgroep het minst mondig is en nog grotendeels buiten de beschermende structuren van de hulpverlening en het onderwijs valt. Zo richt Zorggarantie Jonge Kind³ en/of Veilig en Omringd in de Buik in Limburg zich op de doelgroep van -9 maanden tot 3 jaar,⁴ waarbij sprake is van verregaande verontrusting door problemen in het gezin/de context, met als gevolg dat de veiligheid van het kind onder ernstige druk komt te staan.⁵

Het spreekt voor zich dat alle hulpverleners die betrokken zijn bij deze doelgroep extra alert proberen te zijn voor potentiële risico's van verontrusting. Om zo vroeg mogelijk onmiddellijk de meest geschikte hulp te bieden.

3. Enkele kanttekeningen

In de afgelopen jaren is er een aanzienlijke vooruitgang geboekt op het gebied van de detectie en signalering van risicofactoren bij jonge kinderen en hun ouders. Hierdoor krijgt een nieuwe cliëntengroep, bestaande uit ongeboren baby's tot kleuters, een duidelijke plaats in de (jeugd)zorg. Er is meer moed om te beslissen en minder moeite om verontrusting te onderkennen en te melden bij jonge kinderen. Deze verhoogde alertheid bij collega-hulp – en dienstverleners heeft ertoe geleid dat kwetsbare baby's en peuters minder vaak onder de radar van de hulpverlening blijven. Deze ontwikkeling is positief, aangezien meer kinderen tijdig de noodzakelijke ondersteuning krijgen. Een duidelijke differentiatie tussen de verschillende gradaties van bezorgdheid, variërend van milde zorg tot ernstige verontrusting, is cruciaal voor het bieden van gepaste hulp. Uithuisplaatsing is een ingrijpende maatregel en mag niet de enige optie zijn bij verontrusting over een kind.

² Limburgs addendum Beslissen over kinderen in problematische opvoedingssituaties. Wat leert ons de praktijk in Vlaanderen? (2015)

³ Vlaams zorggarantieplan uithuisplaatsing jonge kinderen: “Elke onderbouwde, geobjectiveerde vraag naar uithuisplaatsing wordt onmiddellijk en kwaliteitsvol opgenomen in een pleeggezin of een residentieel verblijf, zodat de veiligheid en de ontwikkelingskansen van het kind gewaarborgd zijn. Liefst zo snel mogelijk, binnen de 3 maanden, wordt een stabiele lange termijn oplossing geïnstalleerd, als het kan in de thuissituatie of een pleeggezin.”

⁴ <https://www.opgroeien.be/over-opgroeien/projecten/veilig-en-omringd-opgroeien-van-de-buik>

⁵ Het gaat over gezinnen waarbij sprake is van

- Intra familiaal geweld, verwaarlozing, lichamelijke en/of psychische mishandeling.
- Verslavingsproblematiek, ernstige psychiatrische problematiek, ouders met een verstandelijke beperking, ernstige leemten in de context.
- Cumulatie van deze factoren, hetgeen zich al prenataal kan manifesteren.

3.1. Duizend dagen epidemie

Het '1000 dagen'-verhaal benadrukt het belang van vroege signalering van problemen maar legt ook grote druk op ouders en hulpverleners. Zou het mogelijk zijn dat de "duizend-dagen stress" de beslissingsprocessen heeft versneld met betrekking tot de uithuisplaatsing van het jonge kind?

Zou het kunnen dat hulpverleners gevoeliger zijn geworden ten aanzien van ontwikkelingsachterstanden en onveilige situaties? Zou deze verhoogde alertheid kunnen leiden tot een verlaagde drempel om zorgen uit te spreken en tot actie over te gaan? Bestaat de mogelijkheid dat de maatschappelijke druk om proactief op te treden resulteert in een versterkt gevoel van urgentie en stress bij zorgverleners? En zou dit als gevolg kunnen hebben dat de nuances tussen zorg en ernstige bezorgdheid over het hoofd worden gezien, wat kan leiden tot een focus op snelle maar potentieel ondoordachte beslissingen.

Een voorbeeld hiervan is een situatie waarin een baby opgroeit in een gezin waar de ouders te maken hebben met psychische problemen en financiële problemen. Hulpverleners maken zich zorgen dat de baby in de eerste duizend dagen niet de stabiele en veilige omgeving zal ervaren die cruciaal is voor een gezonde hechting en groei. Tijdens het casusoverleg horen we het volgende: “de eerste fase vliegt voorbij, dus moeten we snel ingrijpen” en “wanneer jonge kinderen niet op tijd de juiste zorg ontvangen, zullen hun problemen toenemen”.

Hoewel de eerste duizend dagen onmiskenbaar een cruciale periode zijn voor de ontwikkeling van een kind, is het belangrijk te beseffen dat de invloed van de omgeving op een kind zich over de gehele levensloop uitstrekt. Een te eenzijdige focus op deze periode kan leiden tot over-diagnoses en een overmatige nadruk op ouderlijke verantwoordelijkheid, waardoor bredere maatschappelijke contexten zoals armoede en gebrek aan sociale steun onderbelicht blijven. Het idee dat er maar een beperkte tijd is om veilige gehechtheidsrelaties uit te bouwen, kan uitdraaien in snelle, niet altijd weloverwogen beslissingen zoals uithuisplaatsing. Dit beperkt het vermogen om diepgaand naar oplossingen te zoeken en leidt tot een veronachtzaming van beschermende factoren en het bredere netwerk van relaties.

Het is belangrijk om te blijven benadrukken dat de eerste duizend dagen niet de enige kans bieden voor veilige hechting. Zoals Juffer (2023)⁶ in haar recent aangepaste nota terecht opmerkt, zijn kinderen ook later nog in staat om positieve en corrigerende gehechtheidservaringen uit te bouwen. Een te sterke focus op de eerste duizend dagen kan leiden tot een overschatting van het belang van deze periode en een onderschatting van de veerkracht van kinderen. Bovendien kan het losse gebruik van termen als 'toxische stress' en 'trauma' leiden tot pathologisering van normale ontwikkelingsfasen.

De nadruk op individuele competenties en ouderlijke verantwoordelijkheid negeren de gevolgen van grotere maatschappelijke problemen. Als een hulpverlener alleen maar bezig is met het verbeteren van opvoedvaardigheden, kan hij teleurgesteld raken als hij niet kijkt naar de bredere context waarin ouders leven. Onderzoek toont aan dat stressvolle levensomstandigheden het vermogen van ouders om sensitief te reageren kunnen belemmeren. Het aanpakken van deze contextuele factoren kan daarom een grotere impact hebben dan alleen opvoedingsondersteuning.

Een holistische benadering is essentieel. In plaats van een tunnelvisie op het aangemelde probleem moeten we de bredere context in ogenschouw nemen en zoeken naar oplossingen die aansluiten bij de specifieke situatie van het gezin. Alternatieven zoals Amber-trajecten en het faciliteren van kinderopvang kunnen belangrijke hulpmiddelen zijn.

⁶ <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/research-memoranda-nr-5-2023.pdf>

3.2. Simplificatie van besluitvorming bij jonge kinderen in situaties van ernstige verontrusting

Onze hersenen zoeken altijd naar zo eenvoudig en duidelijk mogelijke oplossingen voor netelige problemen. Er zijn situaties waarin een hulpverlener bezorgd is over een gezin. Onder dergelijke omstandigheden kan het voor een hulpverlener lastig zijn om rationeel te blijven en voldoende tijd te nemen om alle aspecten van een besluitvormingsproces te onderzoeken en te integreren. Dit geldt vooral als er sprake is van stress en tijdsdruk: dit kan leiden tot een te snel en lineair proces voor het maken van beslissingen, zonder de bredere context en de onderliggende elementen in overweging te nemen.

In dit verband halen we volgend voorbeeld aan:

Een gezin met meerdere jonge kinderen komt onder de aandacht van de hulpverlening vanwege zorgen over de opvoedingssituatie. De ouders hebben moeite met het bieden van structuur en veiligheid en er zijn signalen van verwaarlozing. Het lijkt alsof de kinderen niet de zorg krijgen die ze nodig hebben. Er is sprake van intergenerationele armoede en een huisvestingsprobleem. Ouders ervaren gevoelens van machteloosheid. Ze zijn 'op' en erg bang voor de toekomst. De hulpverlener verwacht de machteloosheid van de ouders helaas met passiviteit en verwaarlozing. Dit leidt tot een melding bij het OCJ en een advies tot uithuisplaatsing."

Welke elementen zijn essentieel om een volledig beeld te krijgen maar worden soms over het hoofd gezien?

1. De leeftijd en het ontwikkelingsniveau van het (ongeboren) kind: De cognitieve, emotionele en sociale vaardigheden zijn nog steeds in volle ontwikkeling. Op deze leeftijd ontwikkelen kinderen zich erg snel en zijn er grote interindividuele verschillen tussen hen. Dit maakt het lastiger om te bepalen welke beslissingen het best aansluiten bij specifieke leeftijdsbehoefte op een specifiek moment. Een zekere basiskennis van ontwikkelingspsychologie vormt een belangrijk startpunt voor hulpverleners. Dit biedt ook een duidelijk raamwerk in contact met ouders en zorgdragers.
2. Verbale en non-verbale communicatie: jonge kinderen zijn minder talig, waardoor het voor volwassenen moeilijk is om hun behoeften, gevoelens en wensen aan te voelen en te interpreteren. Een erg jong kind kan niet zelf vertellen of uitbeelden via spel, tekening of verhaal. Dat kan leiden tot misinterpretaties en verkeerde beslissingen.
3. Psychosociale context: psychische kwesties bij ouders, het kind of in de ouder-kind relatie zijn slechts één van de talrijke mogelijke redenen voor verontrusting en onveiligheid. Het welzijn van zowel een kind als zijn of haar ouders hangt niet alleen af van de opvoeding thuis maar ook van verschillende omgevingsfactoren waarop zij geen directe impact hebben, zoals de leefomstandigheden, de luchtkwaliteit, de beschikbaarheid van kinderdagverblijven en de sociale steun die een gezin ontvangt.
4. Sociaal-culturele overtuigingen: Het concept 'verontrusting' is verre van objectief. Wat in de ene cultuur als verontrustend wordt gezien, kan in een andere cultuur juist als gebruikelijk worden ervaren. Beslissingen over uithuisplaatsing zijn dan ook sterk verbonden met de sociale en culturele normen en waarden van zowel de hulpverlener als de maatschappij. Daarom kunnen risico-inschattingen, evaluaties over opvoedstijlen en de definitie van 'goed genoeg ouderschap' sterk verschillen, zijn ze subjectief en afhankelijk de specifieke context.
5. Maatschappelijke normen rond ouderschap zijn de laatste decennia sterk veranderd. In het Westen zijn de normen voor kind ontwikkeling en ouderschap ook veranderd door de toenemende interesse in wetenschappelijk onderzoek. Dit leidt tot een cultuur van 'intensief ouderschap' waar de normen bijzonder hoog liggen (en onder andere mee aan de basis liggen van de sterke toename in parentale burn-out). Vooral mensen uit de hogere blanke middenklasse zijn hier sterk mee bezig. Deze groep van hoogopgeleide middenklassers is sterk vertegenwoordigd in het hulpverlenerslandschap. We moeten beseffen dat onze huidige ouderschapscultuur mee kleur geeft

aan impliciete stereotypes rond ouderschap en hoe we naar sociaaleconomisch kwetsbare gezinnen kijken.

3.3. De continuïteit van relaties onder druk

We zijn geneigd om streng te kijken naar individuele factoren binnen het (pleeg) gezin die tot verontrusting of crisis leiden maar vergeten wel eens de systemische uitdagingen waarmee hulpverleners geconfronteerd worden, zoals personeelstekorten, werkbelasting, snelle personeelswisselingen en de kwalificaties van het personeel. Deze externe factoren kunnen een aanzienlijke invloed hebben op de kwaliteit en continuïteit van de zorgverlening.

Dit wordt geïllustreerd door het verhaal van een mama met een baby van 8 maanden die, ondanks haar wanhopige situatie, geen adequate hulp ontving. Haar uitspraak: “Ik heb genoeg gedaan, ik heb jullie gecontacteerd om te zeggen: “het gaat niet meer, ik wil uw hulp” toont de frustratie die ontstaat wanneer hulpverlening niet tijdig en adequaat wordt verleend.

Veel kinderen verblijven langer dan gewenst in crisisopvang of pleeggezinnen vanwege structurele tekortkomingen in de hulpverlening. Begeleide ouderbezoeken worden weleens geannuleerd door personeelstekorten, wat een voelbare impact heeft op de ontwikkeling van kinderen en de ouder-kindrelatie. Deze discontinuïteit door externe factoren⁷ ervaren ouders als frustrerend en onrechtvaardig, wat hun vertrouwen in de hulpverlening ondermijnt.

Het is belangrijk te erkennen dat de weerstand van ouders tegen hulpverlening ook voortkomt uit eerdere negatieve ervaringen met de hulpverlening en niet noodzakelijkerwijs uit een gebrek aan motivatie of persoonlijke eigenschappen. Wanneer ouders het gevoel hebben dat er met twee maten en twee gewichten wordt gewerkt en dat zij de gevolgen dragen van systemische problemen, kan dit hun vertrouwen verder ondermijnen en de bereidheid om samen te werken verminderen. Ook al liggen deze externe factoren, zoals lange wachtlijsten of personeelsproblemen, buiten onze cirkel van invloed, moeten we ons hiervan bewust zijn.

3.4. Het onderschatten van de nadelen van een snelle uithuisplaatsing

Kyra belandde in een CKG voor een tijdelijke crisisopname. Haar ouders hadden psychische problemen en weigerden initieel alle hulp. Hoewel een crisisplaatsing maximaal zes weken kan duren, bleef Kyra daar twee jaar. De zoektocht naar een pleeggezin bleek niet succesvol. Kyra kreeg uiteindelijk een plek in een instelling met een langdurig aanbod. Ondertussen is ze een kind zonder een 'echte thuis' omdat de enige plek waar ze ooit heeft gewoond moest worden achtergelaten.

De jeugdhulp kampt met een groot aantal uitdagingen: gebrek aan opvangplaatsen, scheiding van broers en zussen, jonge kinderen in te grote leefgroepen, hoog personeelsverloop en een mismatch tussen de wetenschappelijk onderbouwde zorg en de praktijk. Ondanks de focus op stabiliteit en sensitieve zorg, belemmeren structurele problemen zoals grote groepen en personeelstekorten het bieden van kwalitatieve hulp. Uithuisplaatsingen hebben verregaande gevolgen, zowel voor het kind als voor de ouders. Zoals de situatie van baby Kyra laat zien, kunnen zelfs tijdelijke crisisopnames uitlopen tot langdurige uithuisplaatsingen.

Door een tekort aan capaciteit en alternatieven blijven kinderen zoals Kyra soms jarenlang in onzekere omstandigheden. Dit belemmert hen om stabiele gehechtheidservaringen op te bouwen. Dit benadrukt de noodzaak om genuanceerder naar de huidige praktijk van uithuisplaatsingen te kijken. Het verhaal van Kyra laat zien hoe nodig het is om actief naar alternatieven te zoeken voor

⁷ Systeemfout: De term 'systeemfout' duidt op de structurele problemen binnen de hulpverlening die leiden tot onbedoelde negatieve gevolgen voor cliënten. Deze systemische tekortkomingen kunnen relaties tussen hulpverleners, ouders en kinderen beschadigen en de effectiviteit van interventies ondergraven.

uithuisplaatsing, zoals een Amber-module van een CKG⁸ of een verblijf in een CIG.⁹ Tijdelijke opvang bij familie of vrienden zou ook een mogelijkheid kunnen zijn om het kind in de eigen omgeving te houden en het contact met de ouders te behouden.

Professionals zouden zich moeten realiseren dat uithuisplaatsing niet altijd gunstiger is voor een kind. In de loop van de jaren zijn de negatieve gevolgen van uithuisplaatsingen steeds duidelijker geworden.¹⁰ Er is beperkt onderzoek gedaan naar de langetermijneffecten van uithuisplaatsingen op kinderen en jongeren. Deze onderzoeken laten weinig positieve effecten zien. Herhaalde plaatsingen hebben vaak ernstige gevolgen voor de ontwikkeling van kinderen, waaronder hechtingsproblemen, gedragsproblemen en een verhoogd risico op psychische stoornissen. In haar bijgewerkte nota van 2023 geeft Juffer aan: “Wanneer er perspectief is op terugplaatsing, moeten de ouders zo snel mogelijk intensieve hulp ontvangen. Want een zorgvuldig samengesteld omgevingsaanbod creëert de beste groeikansen voor zowel het kind als de ouders”. In de aangepaste nota van 2023 benadrukt ze, meer dan vroeger, om het aantal uithuisplaatsingen te verminderen. Juffer zegt hierbij: “Een niet-optimale maar 'goed genoeg' opvoeding die stabiliteit biedt, is minder schadelijk dan een uithuisplaatsing die leidt tot verschillende overplaatsingen en relationele breuken.” Ze vindt dat het in een dergelijke situatie voordeliger is om het gezin bij te staan dan het kind uit huis te zetten.

Het is noodzakelijk om alle alternatieven grondig te onderzoeken voordat we overgaan tot uithuisplaatsing. Dit omvat een uitgebreide analyse van het bredere netwerk rond het kind, inclusief de rol van de vader en andere significante personen. Een flexibele en geïndividualiseerde aanpak vergroot de kans op positieve uitkomsten voor zowel het kind als de ouders. Helaas zijn de middelen voor intensieve contextbegeleiding van jonge gezinnen beperkt. Ons streven is niet naar een perfecte oplossing maar naar een passende en voldoende goede aanpak die tegemoetkomt aan de unieke behoeften van elk kind en gezin.

3.5. De relatieve waarde van risicotaxatie-instrumenten

In crisissituaties en bij ernstige verontrusting van een kind is de behoefte aan duidelijkheid en overzicht groot. Hoewel risicotaxatie-instrumenten nuttige hulpmiddelen zijn, bieden ze geen volledig antwoord om bijvoorbeeld kindermishandeling of verontrusting te screenen. Vaak hopen we dat deze instrumenten definitieve antwoorden zullen bieden en soms worden ze in de praktijk verward met diagnostische hulpmiddelen. De onrealistische verwachting dat risicotaxatie-instrumenten alle risico's zullen opsporen en elimineren, resulteert in een negatieve dynamiek. Hulpverleners kunnen hierdoor gefrustreerd, gedemotiveerd, angstig of zelfs verlamd raken, met de frustratie dat de instrumenten niet functioneren of dat ze zelf tekortschieten. Laten we niet vergeten dat instrumenten slechts een hulpmiddel zijn en dat ze nooit op zichzelf kunnen vaststellen dat er honderd procent sprake is van onveiligheid en verontrusting. Omgekeerd geldt dit trouwens ook: geen enkel instrument kan met absolute zekerheid aantonen dat een situatie veilig is. Een zorgvuldige afweging en analyse van de situatie, inclusief context en interacties binnen een gezin, waarbij we ook de subjectieve ervaringen van betrokkenen meenemen, is cruciaal om tot een juist oordeel te komen. Een checklist of score kan dit niet vervangen.

3.6. Hulpverleners onder druk

De confrontatie met menselijk lijden roept bij hulpverleners intense emoties op, zoals ambivalentie, aarzeling en angst voor fouten. Deze emotionele reacties beïnvloeden dan op hun beurt de reflectieve vermogens van hulpverleners en kunnen zich zowel op persoonlijk als op organisatorisch vlak manifesteren. Op persoonlijk vlak kunnen hulpverleners minder openstaan voor diverse invalshoeken en zich vastklampen aan procedures. Er kan een spanningsveld ontstaan tussen 'het

⁸ Amberbegeleiding vanuit een CKG: Deze ambulante begeleiding zorgt ervoor dat gezinnen al van in het prille begin van intensieve hulpverlening kunnen genieten om op die manier de verdere ontwikkeling van verontrustende situaties tegen te gaan.

⁹ CIG is een Centrum voor Integratie Gezinszorg. Uniek aan de werking van de CIG is de opvang van het hele gezin ((aanstaande) kwetsbare ouder(s) en kind(eren)) in de verblijfsmodule. Door (vroeg)tijdige inzet kan uithuisplaatsing, jonge kind en gezinsdesintegratie voorkomen worden.

¹⁰ <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/research-memoranda-nr-5-2023.pdf>

belang van het kind' versus 'het belang van de ouders'. Dit draait weleens uit in een overschatting van de mogelijkheden van de twee gemandateerde voorzieningen.¹¹ Op organisatorisch niveau ontstaan er spanningsvelden tussen de perspectieven van verschillende betrokken instanties. Daarnaast kunnen parallelle processen, waarbij onbewuste angsten en overtuigingen van hulpverleners worden geprojecteerd op de gezinssituatie, de hulpverleningsrelatie beïnvloeden.

Sofia, een 22-jarige vrouw, verwacht haar eerste kind. Ondanks haar jonge leeftijd draagt ze de last van een moeilijke jeugd, gekenmerkt door psychische problemen en een instabiele thuissituatie. Haar huidige leefomstandigheden, waaronder een precare financiële situatie en een problematische relatie, verergeren haar kwetsbaarheid aanzienlijk. Diverse hulpverleningsinstanties zijn betrokken. Het spanningsveld tussen de verschillende betrokken partijen is evident. Enerzijds is er de dringende noodzaak om in te grijpen, gedreven door de zorg om het welzijn van zowel moeder als kind. Anderzijds dient men rekening te houden met Sofia's autonomie en haar weerstand tegen verdere interventie. Sofia voelt zich vaak overweldigd door alle hulpverleners en weigert dan in gesprek te gaan. Dit zorgt binnen het hulpverlenersteam voor grote ongerustheid en een wens om nog meer in te bepalen.

Zowel Sofia als het hulpverlenersteam ervaren gevoelens van onmacht. Sofia voelt zich overweldigd door haar situatie en weigert hulp. Het hulpverlenersteam voelt zich machteloos om Sofia te helpen en wil meer controle uitoefenen.

Conclusie

In situaties waar er ongerustheid is over de veiligheid van een jong kind, bestaat er een sterke drang om snel in te grijpen. Hoewel deze reflex begrijpelijk is, is het belangrijk om te benadrukken dat hulpverlening een genuanceerd proces is zonder pasklare oplossingen. Een reflectieve aanpak vereist zowel een focus op het creëren van optimale ontwikkelingskansen voor kinderen als op het ondersteunen van ouders en familie in hun rol. Dit veronderstelt continu een milde, open en flexibele houding van hulpverleners.

Het streven naar een "perfecte start" voor kinderen kan soms leiden tot onrealistische verwachtingen voor deze gezinnen in de eerste duizend dagen. Het concept van "goed genoeg ouderschap" benadrukt net dat ouders niet perfect moeten zijn om hun kinderen goed op te voeden.

Om deze complexe uitdagingen het hoofd te bieden, is het essentieel dat hulpverleners beschikken over de nodige reflectieve vaardigheden en een open houding. Samenwerking tussen verschillende hulpverleningsinstanties is daarbij cruciaal. Door kennis te delen, ervaringen uit te wisselen en elkaars expertise te benutten worden we ons bewust van eigen blinde vlekken, zelfs onder stressvolle omstandigheden.

¹¹ In Vlaanderen zijn er twee gemandateerde voorzieningen:

- De ondersteuningscentra jeugdzorg (OCJ): deze maken deel uit van Opgroeien;
- De vertrouwenscentra kindermishandeling (VK): deze worden gesubsidieerd door Opgroeien.

4. Pleidooi voor een mentaliserende hulpverlening in het nemen van beslissingen over jonge kinderen

Onderzoek en praktijk tonen aan dat reflectie en stressregulatie noodzakelijk zijn voor hulpverleners. Hierdoor zijn ze beter afgestemd op de behoeften van hun cliënten en ervaren ze meer tevredenheid met hun werk.

In het volgende deel werken we dit verder uit en geven we specifieke adviezen over de meerwaarde van geïntegreerde en mentaliserende hulpverlening in crisissituaties. We bespreken hoe hulpverleners elkaar kunnen ondersteunen en reguleren tijdens crisissituaties en mogelijke dreigende uithuisplaatsingen.

Aanbeveling 1: veiligheid en epistemisch vertrouwen voor het kind, de ouders én de hulpverlener

In situaties van verontrusting en crisis is het essentieel om een veilige omgeving te creëren voor alle betrokkenen: kinderen, ouders en hulpverleners. Kinderen hebben een veilig thuis nodig om zich te ontwikkelen. Ouders hebben een steunend netwerk en ondersteunende structuren nodig om de zorg voor kinderen goed te kunnen blijven dragen. Hulpverleners hebben een werkomgeving nodig waarin ze zich gezien, gehoord en gewaardeerd voelen. Epistemisch vertrouwen¹² verwijst naar de openheid waarmee we ontvankelijk zijn voor de kennis van de ander. Het is de manier waarop we de ander bereiken, waarbij hetgeen we daadwerkelijk zeggen en bedoelen bij de ander aankomt en landt. Zonder dit vertrouwen bouwen we muren om ons heen. We staan niet open voor wat anderen te bieden hebben en blijven vastzitten in onze eigen visie. In relaties waarin we ons veilig en gehoord voelen, wordt de ander, in dit geval de hulpverlener, iemand die betrouwbaar is en van wie je kunt leren.

Vooraf in trajecten van verregaande verontrusting en onveiligheid, waar het risico bestaat dat kinderen uit huis geplaatst worden, is het belang van relationele veiligheid en epistemisch vertrouwen groot. Het gaat dan niet alleen om de jonge leeftijd van het kind en de vele risico's en kwetsbaarheden binnen het gezin maar ook om de bereidheid van de ouders om hulp toe te laten vanuit hun eigen of professionele netwerk. De vraag die veel hulpverleners zich stellen, is dan: "Hoe kan ik ervoor zorgen dat deze ouders weten wie ze kunnen vertrouwen? Hoe kan ik hen helpen om opnieuw vertrouwen te hebben in mij en anderen?"

Ouders die geconfronteerd worden met de mogelijkheid van uithuisplaatsing ervaren vaak een diep gevoel van onveiligheid en schaamte. Het bespreekbaar maken van problemen kan voelen als een bedreiging voor hun ouderschap. Tegelijkertijd kan het zwijgen over deze problemen leiden tot ernstige gevolgen voor het kind. Deze paradoxale situatie maakt het voor ouders uiterst moeilijk om hulp te zoeken. Hulpverleners staan voor de uitdaging om een vertrouwensrelatie op te bouwen met ouders, ook in situaties waar er sprake is van onveiligheid. Het is cruciaal om te erkennen dat ouders over het algemeen het beste voor hun kind willen, ook als hun gedrag hiermee in tegenspraak lijkt. Door vanuit een positieve grondhouding te werken en ouders te ondersteunen in plaats van te veroordelen, kunnen we een klimaat creëren waarin ouders zich veilig genoeg voelen om samen te werken aan oplossingen. Het concept van 'epistemisch vertrouwen' is hierbij van groot belang. Dit verwijst naar de bereidheid om kennis en perspectieven van anderen te omarmen, ook als deze afwijken van onze eigen overtuigingen. Door epistemisch vertrouwen te tonen, signaleren hulpverleners aan ouders dat ze serieus genomen worden en dat hun perspectief belangrijk is.

Een concreet voorbeeld illustreert het belang van relationele veiligheid en epistemisch vertrouwen.

Een jonge moeder met een verslavingsprobleem zet alles op alles om haar verslaving onder controle te krijgen en om terug zelf voor haar zoontje te kunnen zorgen. De

¹² Epistemic trust is een concept dat door psycholoog Peter Fonagy is bedacht en verwijst naar de bereidheid/openheid om nieuwe kennis in jezelf op te nemen omdat ze betrouwbaar is, voor jou persoonlijk relevant en je kan gaan helpen in je leven. Het gaat over jezelf kunnen openstellen voor nieuwe ervaringen: om te leren uit deze ervaringen, om ons beeld van onszelf, de ander en de wereld te blijven aanpassen en om flexibel te blijven.

hulpverlening wil het netwerk betrekken. Dit is voor mama niet evident. De liefde voor haar zoontje en het besef dat ze anderen nodig zal hebben tilt haar over de drempel. Ze stuurt eerst sms-berichtjes. Twee mensen reageren. Ze twijfelt. Samen met de begeleidster komt ze op het idee om een cake te bakken. Een cake als ijsbreker. Dit eenvoudige gebaar kan een krachtig symbool zijn van haar bereidheid om te veranderen en haar vertrouwen in anderen te herstellen.

Niet alleen ouders en kinderen hebben behoefte aan een steunende omgeving, ook hulpverleners zelf! Het relationele concept van epistemisch vertrouwen geldt dus ook voor de samenwerking tussen hulpverleners: is er voldoende vertrouwen dat de collega's, ongeacht de setting en het mandaat, het beste voorhebben met de cliënt? Een positief werkklimaat, gekenmerkt door nieuwsgierigheid naar de ervaringen, gedachten en gevoelens van collega's en de bereidheid om kennis en perspectieven van anderen te omarmen, is hierbij van cruciaal belang.

Wanneer hulpverleners elkaars expertise waarderen en openstaan voor elkaars perspectieven, kunnen zij samenwerken aan oplossingen die het beste belang van kind en ouders dienen. Deze 'mind in mind'-houding is essentieel. Dit vereist meervoudige partijdigheid. In die zin zou collegiaal werken een centrale plaats moeten krijgen vanaf de start van elk hulpverleningstraject. Dit epistemisch vertrouwen in elkaar stelt ons in staat beter te navigeren door stressvolle situaties, waarin de mentaliserende capaciteiten van zowel hulpverleners als cliënten onder druk staan. Een uitdaging in de situaties van verontrusting, is de neiging om snel tot oordelen te komen, vooral in situaties waar de veiligheid van een kind in het geding is. Het is echter belangrijk om te vermijden dat er algemene oordelen worden geveld over ouders of hun netwerk. Door een open houding aan te nemen en te vertrouwen op de mogelijkheden van ouders en hun omgeving kunnen we samenwerken aan duurzame oplossingen.

Sarah, zwanger van haar eerste kind, bevindt zich in een relatie met David, die regelmatig agressief gedrag vertoont. David is jaloers en controleert Sarahs contacten. Sarah voelt zich geïsoleerd, heeft weinig sociale steun. De verloskundige, alert op signalen van huiselijk geweld, verwijst haar door naar de maatschappelijk werker. Deze biedt Sarah een veilige omgeving aan om haar verhaal te doen en zet concrete afspraken op papier die Sarah en de baby kunnen beschermen. De maatschappelijk werker plant ook een gesprek met David om ook zijn verhaal te beluisteren. Sarah voelt zich uiteindelijk rustiger en begrepen.

Het voorbeeld van Sarah illustreert ook het belang van epistemisch vertrouwen in de context van huiselijk geweld. Door te geloven in het verhaal van Sarah en haar te ondersteunen bij het zoeken naar hulp, toont de verloskundige epistemisch vertrouwen. Dit is doorslaggevend om een veilige en open communicatie te kunnen opbouwen en om effectieve hulp te kunnen bieden.

Aanbeveling 2: Over sprankels van hoop, humor, spel en de waarde van doodgewone dingen

Deze aanbeveling legt de nadruk op het feit dat hulpverleners profiteren van het ontdekken van vreugde in de dagelijkse kleine glimmers en sprankels van hoop. Het kan namelijk lastig zijn om gemotiveerd te blijven en ons werk te waarderen wanneer we in situaties belanden die veel mentale energie vereisen. Het vergroten van zelfs de kleinste stapjes kan een aanzienlijk effect hebben op ons en ons veel voldoening opleveren. Het erkennen en benadrukken van de zelfhelende vaardigheden van de cliënt, ongeacht hun kwetsbaarheid, biedt hoop voor de toekomst. Het toont aan dat er voortdurend kansen zijn voor groei. Hulpverleners staan vaak voor de uitdaging hun grenzen te verleggen en lastige, complexe taken te verrichten in situaties die soms tot het uiterste gaan. In het boek 'Vroege ontwikkeling: Alle kansen geven' gebruikt Nicole Vliegen en haar collega's een mooie metafoor voor de relatie tussen hulpverlener, ouder en jong kind: "Wij worden als hulpverleners regelmatig met één voet de sloot ingetrokken. Het slootwater van ontregeling is verraderlijk en het dreigt ons mee te zuigen." In zulke momenten is een reflectieve houding essentieel, zodat hulpverleners zich bewust blijven van de kant van de sloot en niet verder

meegezogen worden in de ontregeling. Er is een plek nodig waar hulpverleners even kunnen stilstaan om na te denken en te blijven voelen.

Humor en spel zijn niet alleen leuk, ze zijn essentieel in de hulpverlening. Ze kunnen krachtige tools zijn om een veilige, open en ondersteunende omgeving te creëren. Spel kan bijdragen aan het verlichten van de spanning en stress die nodig zijn na moeilijke gesprekken of emotioneel zware onderwerpen. In de vaak zware wereld van de hulpverlening kunnen momenten van spel en plezier fungeren als kleine oases van ontspanning, verbinding en nieuwe energie geven.

Een collega vertelde eens het volgende: “In onze gesprekken is het belangrijk om ouders te laten zien dat er altijd hoop is, ook in de donkerste momenten.” Door samen naar de toekomst te kijken, kunnen we hen weer op weg helpen. En zo kan de ouder aan het einde van een gesprek hopelijk zeggen: “Dankjewel voor de lichtpuntjes, ik kan weer verder.” Het kan nuttig en waardevol zijn om tijdens een bespreking de krachten en succeservaringen van een cliënt te belichten, evenals die van de hulpverleners die in een gezin werkzaam zijn.

Een begeleider verwoordt dit als volgt: “We hebben allemaal wel eens een moment nodig om even stil te staan bij de leuke dingen.”

Een collega binnen jeugdzorg vertelt hierover het volgende:

Om die reden beginnen we elke teamvergadering met een positieve roddel. Tijdens dit rondje heeft elk teamlid de mogelijkheid om positief te roddelen over één collega. Dit rondje waardering biedt veel energie. Het draait om het vieren van de (kleine) successen, het bewust focussen op wat wel goed gaat en het investeren in een fijne sfeer en samenwerking. Door te benoemen wat je waardeert aan de casusinbrenger, de cliënt en zijn context, creëer je nieuwe hoop.

Pedagogen Philippe Noens, Stefan Ramaekers¹³ en Professor Nicole Vliegen benadrukken terecht dat naast gespecialiseerde hulp, ook alledaagse initiatieven zoals goede kinderopvang, buurtprojecten en nabijheid van scholen cruciaal zijn voor jonge kinderen en hun ouders. Deze elementen helpen kinderen en gezinnen om weer een normaal leven op te bouwen. Door deze te integreren in de hulpverlening bieden we bredere en effectievere ondersteuning. Buurtinitiatieven en alledaagse activiteiten zorgen voor een gevoel van verbondenheid, praktische hulp en een preventieve werking. Bovendien is er vaak geen wachtlijst, waardoor mensen snel aan de slag kunnen.

Aanbeveling 3: Meerstemmige hulpverlening

Er heerst een gevoel binnen de hulpverlening dat casussen van verontrusting ingewikkelder zijn geworden, waardoor het niet meer dan logisch wordt dat we meer disciplines en invalshoeken nodig hebben om die complexiteit te vatten en beslissingen te nemen. Een meerstemmig perspectief en een reflectieve houding, waarbij elke partner een unieke reactie of gedachte mag hebben. Vaak gaat het om hulpverleners vanuit verschillende diensten, met een andere achtergrond of mate van ervaring en expertise. Het zoeken naar meerstemmigheid is daarin essentieel om tot goed samenwerken te komen. Dit perspectief ontwikkelt zich in een veilige setting, zoals een teamvergadering, een vaste intervisiegroep (Het Observatorium) of een leergroep. Deze reflectiviteit is echter geen vanzelfsprekendheid, het is iets wat continu ontwikkeld moet worden. Dit voorkomt hulpverlening in hokjes en zorgt ervoor dat alle zorgverleners die betrokken zijn dezelfde visie en doelstellingen aanhouden. Het stimuleert een gedeelde verantwoordelijkheid en zorgt voor rust bij het nemen van beslissingen.

¹³ Philippe Noens en Stefan Ramaekers zijn Doctor in de pedagogische wetenschappen. Philippe werkt als pedagoog aan zowel het Kenniscentrum als de opleiding Gezinswetenschappen (Odisee, campus Schaarbeek).

Het is cruciaal dat hulpverleners hiervoor de tijd krijgen op verschillende niveaus: het organisatorisch niveau, het teamniveau en het individuele niveau. De ondersteuning, samen met een eigen open houding, helpt hen om oncomfortabele processen beter te begrijpen, niet alleen bij ouders en jonge kinderen, maar ook bij zichzelf. Teamvergaderingen, intervisiemomenten (Het observatorium) en supervisie kunnen daartoe bijdragen. Die momenten bieden ruimte om ambivalente gevoelens en gedachten te verkennen, verantwoordelijkheid en twijfels te delen en andere perspectieven te onderzoeken zonder te oordelen. Het gaat niet om het aandragen van oplossingen maar om het creëren van een zogenaamde 'veilige plek' waarin ruimte is om te reflecteren, te delen en hoge verwachtingen te temperen.

Een consulent aan het woord:

"Het bespreken van crisisaanmeldingen met collega's is voor mij onmisbaar geworden. Het biedt me de broodnodige ruimte om tot een weloverwogen besluit te komen, zeker als ik door een aanmelder onder druk gezet word. De druk om direct een oplossing te vinden kan overweldigend zijn maar door met collega's te sparren kan ik afstand nemen van de situatie en een breder perspectief ontwikkelen. Dit stelt me in staat om de aanmelder beter van antwoord te dienen. "

Aanbeveling 4: Focus op de toekomst.

In onze benadering van hulpverlening is het belangrijk om de toekomst voor ogen te houden. Turnell¹⁴ stelt terecht dat de toekomst leidend is en niet het verleden. Het is essentieel dat we vertrouwen hebben in groei en ontwikkeling, zowel voor ouders als kinderen. Onderzoek toont aan dat corrigerende gehechtheidsrelaties op elk moment in het leven kunnen plaatsvinden. Dit geldt ook voor ouders. Deze overtuiging moet primeren. Niemand kan met zekerheid zeggen dat het nooit meer goed komt! Hulpverleners dienen zich daarom te concentreren op de veranderingen die momenteel en in de toekomst plaatsvinden, evenals de stappen die genomen moeten worden om de veiligheid te garanderen en deze ontwikkeling te bevorderen. Dit vereist een actieve zoektocht naar beschermende elementen en ondersteunende personen in het leven van zowel het kind als de ouders.

"Het huidige systeem is vaak gericht op het vinden van een diagnose, in plaats van op het bieden van passende ondersteuning. Om extra ondersteuning te krijgen, vraagt de overheid vaak om gerichte diagnostiek met het oog op kostenbeheersing. Natuurlijk is ontwikkelingsgerichte beeldvorming in situaties nodig maar een eenzijdige nadruk op labels kan stigmatiserend werken en leidt vaak tot een beperkte blik op de mogelijkheden van kinderen en gezinnen. Laten we streven naar een systeem dat meer gericht is op het versterken van veerkracht en ontwikkeling bevorderend werkt. Waar meer rekening wordt gehouden met de zwakke én sterke kanten van ouders en kind.

Een alleenstaande moeder verwacht haar tweede kind. Ze twijfelt of ze in staat zal zijn om goed voor de baby te zorgen en wil graag begeleiding. Haar eerste kind werd uit huis geplaatst toen ze in een gewelddadige relatie zat en met een depressie worstelde. Nu heeft ze een nieuwe partner en beide ouders zijn blij met de komst van de baby. Ze stemmen in met een begeleidingstraject. Dit voorbeeld toont aan dat een risicoanalyse en/of een beslissing nooit definitief of statisch is. Er zijn altijd alternatieven, zoals gedeeld of tijdelijk ouderschap of de optie om het kind weer volledig naar huis te halen. De moed om te beslissen verandert in de moed om te concretiseren: wat willen we samen dat er nu in dit gezin verandert, zodat iedereen gerust is dat dit kind veilig en omringd is?

Aanbeveling 5: Verantwoord werken zonder alles op je schouders te nemen

De omvang en complexiteit van een verontrustende casus met een jong kind kunnen overweldigend zijn en leiden tot een intense betrokkenheid en een groot verantwoordelijkheidsgevoel. Bepaalde

¹⁴ Turnell, A. (2009) Veilig opgroeiende oplossingsgerichte aanpak. Signs of Safety in jeugdzorg en kinderbescherming Uitgever: [Bohn Stafleu van Loghum](#)

casussen komen erg dichtbij en raken ons. De drang om iets te doen is dan heel groot. Deze betrokkenheid is essentieel voor het opbouwen van een vertrouwensrelatie maar biedt ook een uitdaging: hoe kunnen we onze verantwoordelijkheid nemen zonder ons verantwoordelijk te voelen voor alles wat misloopt?

- **Het belang van eigen grenzen en de zelfhelende capaciteiten van de cliënt**

Grenzen vormen de scheidingslijn tussen wat ons toebehoort en wat niet. Deze grenzen vormen een beschermende laag die verhindert dat we overspoeld raken door emotionele en zware praktijkverhalen. Elke organisatie zou zelfzorg moeten aanmoedigen en aandacht moeten hebben om grenzen te stellen. Naast het belang van het stellen van grenzen is het ook cruciaal om op zoek te blijven gaan naar de veerkracht en zelfhelende capaciteiten in het gezin. Hebben we in onze begeleidingstrajecten voldoende oog om de cliënt te stimuleren om zijn eigen oplossingen te vinden? Blijven we op zoek naar eigen steunfiguren? Blijven we realistisch in de doelstellingen die we voor gezinnen formuleren? Want hoe hoger de verwachtingen, hoe groter het risico op een gevoel van mislukking. In deze visie gaat het niet om de beste hulpverlening maar wel om 'goed genoeg'. Zijn we tevreden met behoorlijk goed?

- **Een veilig en ondersteunend kader**

Net zoals een deken beschermt tegen koude, kan een veilig en ondersteunend kader hulpverleners beschermen tegen overbelasting, emotionele uitputting en parallelle processen.

Zo vertelde een collega het volgende:

“Een steunende werkomgeving is voor mij belangrijk. Ik vind het fijn als er iemand je even dat zuurstofmasker opzet, zodat je weer verder kunt “

Actieve reflectie en open communicatie binnen het team kunnen bijdragen aan een beter inzicht in de impact van cliëntproblematiek op de professionele omgeving; we realiseren ons dat onze verantwoordelijkheden zeer stressvol kunnen zijn. Door regelmatig te bespreken hoe cliënten ons beïnvloeden en omgekeerd, kunnen we samen methoden ontdekken om onze grenzen vast te stellen.

- **Tussen verantwoordelijkheid en twijfel**

Verantwoordelijk zijn in ons werk betekent niet dat we alle uitkomsten in de hand hebben. Het is belangrijk om te erkennen dat, hoewel we ons best doen om onze cliënten te ondersteunen, we niet alles kunnen weten en controleren. Het cultiveren van deze mindset helpt om het gewicht van de verantwoordelijkheden te verlichten. We moeten ons focussen op wat we wél kunnen veranderen, naar het best mogelijke, in plaats van ons verlamd te voelen door wat buiten ons bereik ligt.

Een medewerker van Kind en Gezin ontdekte tijdens het huisbezoek een waardevolle bondgenoot in de maternale grootouders. Door hun jarenlange relatie met hun kwetsbare dochter beschikken zij over een unieke kijk op haar situatie. Door actief samen te werken met de grootouders kon de medewerker een plan opstellen dat goed-genoeg aansloot bij de specifieke behoeften van de jonge moeder en dit gezin.

Dit voorbeeld illustreert dat een gedeeld verantwoordelijkheidsgevoel tussen moeder, grootouders en hulpverlener tot vermindering van mentale werklast leidt. Door samen te werken kan de hulpverlener een ondersteunende rol spelen zonder overbelast te raken. Dit veronderstelt een niet-wetende houding en is een fundamenteel principe in de hulpverlening. Het betekent dat de hulpverlener zich bewust is van zijn eigen beperkingen en niet uitgaat van een alwetende positie.

Aanbeveling 6: Productief vergaderen

Het uitgangspunt moet zijn om doelgericht te vergaderen in een mentaliserende omgeving. Door een veilige omgeving te creëren en actief naar elkaars standpunten te luisteren, wordt de reflectie

aangemoedigd en wordt het begrip voor elkaar vergroot. Dit resulteert in een verbeterde samenwerking binnen het team en tussen externe partners en een verbeterde zorgkwaliteit. Enkele belangrijke aandachtspunten/tips hierbij kunnen zijn:

1. **Heldere doelstellingen:** Zorg voor een duidelijke focus en vergaderdoelen. Dit helpt om de deelnemers rond één topic te verzamelen en voorkomt dat het gesprek afdwaalt naar irrelevante onderwerpen (storytelling), dat vergaderingen of casusbesprekingen te lang duren, dat er te veel tijd verloren gaat en de energie en het mentaliserend vermogen afneemt.
2. **Duidelijke rollen en verantwoordelijkheden:** Definieer vooraf wie welke rol vervult tijdens de vergadering. Dit versterkt de verantwoordelijkheidszin en draagt bij aan een meer constructieve gespreks sfeer.
3. **Beslissingsprocessen vastleggen:** Wees transparant in het beslissingsproces. Dit kan onzekerheid en spanning wegnemen, vooral in complexe situaties met veel betrokken hulpverleners.
4. **Structuur en tijdsbeheer:** Stel een agenda op en houd je aan de tijds limieten. Een strikte tijds indeling helpt om de focus en productiviteit te stimuleren.
5. **Veilige omgeving creëren:** Begin de vergadering met een erkenning van de complexiteit van het onderwerp en maak ruimte voor gevoelens en zorgen. Dit verhoogt de betrokkenheid en moedigt de deelnemers aan om openhartig te zijn.
6. **Reflectiemomenten:** Neem de tijd om tijdens of aan het einde van de vergadering te reflecteren over de sterke punten en verbeterpunten in de vergadercultuur.
7. **Ruimte maken voor intervisie:** Als hulpverleners werken we met onszelf als belangrijkste instrument. Bij jeugdhulpverlening spelen onze eigen relationele patronen, voorgeschiedenis en ervaringen een rol in de manier waarop we onze opdracht opnemen. Intervisie is cruciaal om ook de processen van projectie, overdracht en tegenoverdracht goed te begrijpen binnen de begeleidingen die we bieden (zie vorige aanbeveling).

Dat een procesbewaker hierin een belangrijke rol speelt, illustreert het volgende voorbeeld:

Een team komt samen om een verontrustende crisissituatie rondom een gezin te bespreken. De procesbewaker let op de tijd en zorgt ervoor dat, na een korte stand van zaken door de casusinbrenger, specifieke richtvragen worden verzameld. Hij of zij zorgt er ook voor dat er gefocust wordt op de richtvragen, dat iedereen de mogelijkheid krijgt om zijn standpunt te delen en dat het gesprek niet afdwaalt. Zo helpt de procesbewaker om het teamgesprek zinvol te houden en creëert hij of zij ruimte voor diepere reflectie.

Aanbeveling 7: Een gedeelde wereld met betekenisvolle anderen.

Hulpverlening aan jonge kinderen vereist een fundamentele omslag. Professionals kunnen verontrustende situaties niet alleen oplossen en zijn vaak slechts tijdelijke passanten in het leven van gezinnen. De betrokkenheid van familieleden en buurt is, naast professionele betrokkenheid, van groot belang. De verkenning van iemands omgeving is even belangrijk als het onderzoek van het kindje zelf. Netwerkversterking moet centraal staan vanaf de start van elk hulpverleningstraject, vanuit het geloof dat mensen deel uitmaken van een sociaal netwerk van familie, vrienden, burens en andere betrokkenen. Mensen met betekenisvolle, duurzame relaties hebben een hoger welbevinden, betere gezondheid en langere levensverwachting.¹⁵ Werken met dit netwerk is essentieel en betekenisvol. Zelfs bij breuken en kwetsuren in het netwerk, die een zorgvuldige aanpak vereisen, loont het om hierin te investeren. Mensen (kinderen en volwassenen) groeien door

¹⁵ 'Het goede leven' van Robert Schulz en Marc Waldinger bevat de onderzoeksresultaten van de Harvard Study of Adult Development, het langstlopende onderzoek ter wereld over de vraag waarom sommige mensen langer leven dan anderen..

graag gezien te worden en erbij te horen ('belonging'). Alleen door het netwerk rond kinderen en gezinnen te zoeken, te zien en te horen (wie is/was betekenisvol, wie kan betekenisvol worden), te activeren en te versterken, kunnen we duurzame oplossingen realiseren voor het veilig, geliefd en omringd opgroeien van kinderen. Zonder investering in het netwerk is het trouwens onmogelijk om de veiligheid in een gezin te beoordelen. Een betekenisvol netwerk is essentieel voor veiligheid ("no safety without belonging, no belonging without safety").

5. Algemeen besluit: naar een cultuur van goed genoeg hulpverlening

Deze reflectietekst behandelt enkele uitdagingen van de huidige hulpverlening aan jonge kinderen en ouders in zorgwekkende crisissituaties, met een speciale nadruk op de cruciale eerste duizend dagen van het leven van een kind. Het idee dat de eerste duizend dagen belangrijk zijn voor een kind, legt immers veel druk op ouders en hulpverleners.

Er komen enkele inzichten en aanbevelingen om de kwaliteit van de ondersteuning te verbeteren en de hulpverleners te versterken, zodat zij gezamenlijk kunnen blijven werken om uithuisplaatsingen van jonge kinderen tot een uiterst minimum te beperken.

Om dit op een effectieve manier te kunnen doen, is het essentieel dat hulpverleners de tijd en mentale ruimte nemen om grondige analyses te doen en samen met collega's naar oplossingen te zoeken. Daarnaast is het van belang dat elke hulpverleningsorganisatie deze mentale ruimte faciliteert, om zo de medewerkers optimaal te laten functioneren.

De centrale vraag luidt: hoe kunnen we ervoor zorgen dat jonge kinderen in risicosituaties de beste ondersteuning krijgen? Welke factoren spelen hierbij een rol, ook als uithuisplaatsing een optie lijkt?

Deze vragen hebben geen pasklaar antwoord: de situatie is complex en dus zijn kant-en-klare oplossingen niet mogelijk. Het vergt veel maatwerk om in geval van ongerustheid of verontrusting bij een jong gezin een gepaste maatregel op te leggen. Er is flexibiliteit nodig om te leren van en open te staan voor de ander. Het is daarom belangrijk dat hulpverleners, net als kinderen, blijven leren en hun benadering voortdurend aanpassen aan de veranderende omstandigheden. Centraal in deze visie staat de mentaliserende houding van alle betrokken professionals. Door de gedachten, gevoelens en gedragingen van zowel onszelf als anderen beter te begrijpen, kunnen we meer empathisch en responsief reageren op de complexe behoeften van gezinnen. Deze mentaliserende houding kan bijdragen tot een meer genuanceerde hulpverlening, meer bepaald in situaties met een hoge affectieve betrokkenheid. Deze reflectieve stap is belangrijk om te voorkomen dat de zoektocht naar een veilige plek gelijkgesteld wordt aan een uithuisplaatsing, een maatregel die mogelijk een nog grotere negatieve impact heeft op het kind dan de huidige precare situatie. Door te focussen op samenwerking met ouders, het mobiliseren van het eigen netwerk en het zoeken naar oplossingen binnen het gezin, kunnen we uithuisplaatsing in vele gevallen voorkomen. Het netwerkversterkend werken zou een centrale plaats moeten krijgen vanaf de start van elk hulpverleningstraject.

We willen nogmaals benadrukken dat er geen eenvoudige oplossingen of 'quick wins' zijn voor het probleem van dreigende uithuisplaatsing. Wat 'voldoende' en 'goed genoeg' betekent in termen van veiligheid is altijd afhankelijk van de specifieke context. Dat maakt de zoektocht naar een oplossing complex.

Deze tekst kan hopelijk een dialoog openen, zowel binnen organisaties als tussen professionals, over hoe de hulpverlening verder geoptimaliseerd kan worden. De focus op reflectie, samenwerking en kennisdeling is daarbij cruciaal. We moeten streven naar een 'goed genoeg'-mentaliteit en een milde blik, zowel naar ouders als naar onszelf als hulpverleners. Het gaat niet om het streven naar perfectie, maar om het uitwerken van een hulpverleningsaanbod in een voldoende veilige en stimulerende omgeving.

We hechten groot belang aan samenwerking tussen partners, waarbij zowel de veiligheid van het kind als de betrokkenheid van het gezinsnetwerk centraal staan. Hulpverleners mogen zich nooit alleen verantwoordelijk voelen voor een situatie. Het doel is om een relationele werkomgeving te creëren waarin professionals kunnen ademen en zich veilig en gesteund voelen. In de praktijk

betekent dit dat er ruimte moet zijn voor reflectie, open communicatie en interdisciplinaire samenwerking. De erkenning van de complexiteit van de situatie en het besef van het belang van epistemisch vertrouwen zijn belangrijke stappen in de goede richting. Regelmatig reflecteren over eigen aannames en handelingen kan blinde vlekken aan het licht brengen en zorgen voor bewustwording van de impact op interventies bij jonge kinderen en gezinnen.

Deze tekst wil eerder inspireren en deuren openen. Organisaties worden aangemoedigd om de inzichten uit deze tekst als uitgangspunt te nemen en deze te vertalen naar hun eigen context. Die reflecties kunnen hopelijk de weg openen naar nieuwe inzichten en gesprekken in organisaties en teams. Ongetwijfeld duiken er tijdens het lezen veel nieuwe vragen op.

Hoewel er nog veel werk is, biedt deze visietekst een basis voor een aanpak waarin de veiligheid en het welzijn van het kind centraal staan, evenals de steun en ontwikkeling van de betrokken professionals.

Deze tekst is ook een beetje een ode aan de hulpverlener. Een grote dankjewel aan alle ‘milde’ professionals die dag in dag uit het verschil maken voor jonge kinderen, de gezinnen en het netwerk. Deze inzet en toewijding zijn onmisbaar.

Ook willen we de werkgroep Jonge Kind bedanken voor hun jarenlange inzet en reflectie. Zonder deze werkgroep zou deze tekst er niet zijn.

Auteurs en dankwoord

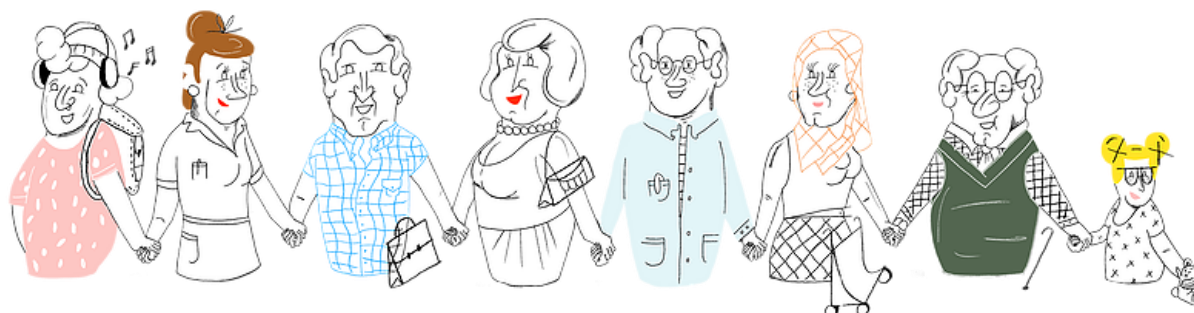
‘Hulpverlening, een zaak van goed genoeg?’ had niet kunnen geschreven worden zonder de input van volgende personen: Sofie Boesmans, teamcoördinator en stafmedewerker bij CIG De Zeshoek; Ines Dirkx en Veerle Stulens, stafmedewerkers OSD-jeugdhulp voor de regio Limburg; Patricia Gielissen, klinisch psycholoog bij het Vertrouwenscentrum Kindermishandeling Limburg; Els Jeurissen, psycho-pedagogisch medewerker bij Pleegzorg Limburg; en Hilde Seys, referentiepersoon Jonge Kind bij Ligant.

Deze tekst kreeg zijn uiteindelijke vorm dankzij de (lees) inspanningen en suggesties van Caroline Vanderhallen (procesbegeleider WhoCares?), Sabrina Santillo, Nele Alders en Marijke Hauben.

Tenslotte willen we Veerle Umans, netwerkcoördinator van Ligant, van harte bedanken voor het steunen van dit initiatief.

En natuurlijk dank aan jou, beste lezer, voor de tijd die je hebt genomen om de tekst integraal te lezen en mee stil te staan.

Wie geïnteresseerd is in de wetenschappelijke onderbouwing achter deze tekst of gewoon nog veel meer wil weten, kan verder lezen uit onderstaande literatuurlijst.

6. Bronnen

- **Adriaenssens, P.** (2009). Naar jeugdzorg zonder Angst voor de Angst; twee verslagen van een studiedag. *Tijdschrift Ouderschap & Ouderbegeleiding*, 11, 260-284.
- **Felliti, V., & Anda, R.** (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults. The Adverse Childhood Experiences (ACE) study. *American Journal of Preventive Medicine*, 14(4), 245-258.
- **Forlund, T., e.a.** (2021). Attachment goes to court: child protection and custody issues. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14616734.2020.1840762>
- **Hutsebaut, J., & Nijssens, L.** (2021). *De kracht van mentaliseren*. Uitgeverij Boom.
- **Juffer, F.** (2023). Mythes over gehechtheid. <https://www.nji.nl/hechting-en-hechtingsproblemen/hechtingsstijlen-ainsworth>
- **Knapen, S.** (2017). Samen Beter: In de afwezigheid van vertrouwen is er geen capaciteit tot verandering. *Tijdschrift voor Psychotherapie* 43(2).
- **Noens, P., & Ramaekers, S.** (2022, 31 mei). Opvoeding: 'Wat na de eerste duizend dagen?' *Sociaal.net*. <https://www.gezondegeneratie.nl/1e-1000-dagen/>
- **Noens, P., & Ramaekers, S.** (2023). 'Hoe de eerste 1000 dagen de rest van jouw leven bepalen.' Een pedagogisch essay. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 41(2), 171-192.
- **Richtlijn Uithuisplaatsing en terugplaatsing voor jeugdhulp en jeugdbescherming** (4e geheel herziene druk, 2023). Beroepsvereniging van Professionals in Sociaal Werk, Nederlands Instituut van Psychologen, Nederlandse vereniging van pedagogen en onderwijskundigen, Nederlands Jeugdinstituut. <https://richtlijnenjeugdhulp.nl/uithuisplaatsing-en-terugplaatsing/>
- **Stas, K., Verbruggen, A., & Vlaeminck, H.** (2013). *Ethische knopen doorhakken in het sociaal werk*. Academia press.
- **Turnell, A.** (1999). *Signs of Safety, a solution and safety-oriented approach to child protection casework*. New York.
- **Turnell, A.** (2010). *Als er niets aan de hand is. Een oplossingsgerichte methode bij ontkenning van kindermishandeling*. Bohn Stafleu van Loghum.
- *Vlaams Addendum Beslissen over kinderen in problematische opvoedingssituaties.* (2018). Wat leert ons de praktijk in Vlaanderen?
- **Vliegen, N. (2024).** De eerste duizend dagen: belang versus kwetsbaarheid van sensibiliseren voor vroege invloeden op jonge kinderen. *Strijdschrift*, 97-110.
- **Vliegen, N., & Verhaest, Y.** (Red). (2020). *Vroege ontwikkeling alle kansen geven. Infant Mental Health: Geestelijke gezondheidszorg voor baby's, jonge kinderen en ouders*. Pelckmans Pro.
- **Waldinger, R., & Schulz M.** (2023). Het goede leven. Lessen van het langstlopende wetenschappelijk onderzoek naar geluk. Ten Hove.
- **Volbeda, L.** (2024). *Oever. Querido*.